

Erdős István

Álom, örökség, emberség

Antal András iparművész

Kulturális, művészeti közéletünk kortárs enciklopédiájában Antal András iparművész már jó két évtizede „tehetséges fiatal iparművészként” van jelen. Olyasvalaki, akinek a nevéhez mindig valami stúdió-ügy, alkotótábor, szimpózium társul a művészi csempék, égetett tányérok, monumentális kerámia-muráliák alkotói érdemei mellé. Miért van az, hogy Antal András ötven esztendősen is fiatal művész? Talán éppen a művészeti közéletben, stúdió-világban vállalt szerepe, ismert szorgalma teszi örök fiatallá?

- Nem az én tisztem megítélni, mennyire egészséges dolog vagy inkább mulatságos állapot a képző- és iparművészeti közéletben fiatal művészeknek minősíteni egy-egy alkotót, aki mögött 2-3 évtizedes küzdelem, erőfeszítés, munka áll. Ki-ki a maga ízlésével, eredményeivel, hatásaival kell dokumentálja alkotóműhelye rangját, személyes kvalitásait, s nem azzal, milyen szorgalommal vesz részt a képző- és iparművészet szervezeti ügyei intézésében, mennyi alkotótábort, művésztelepet szervez, vagy hányféle stúdióban, hányféle ösztöndíjjal van jelen. Tény, ami tény: az 1999-es esztendő elteltével valóban az ötvenesek közé öregszem, mivel 1950. február 13-án születtem.

- *Alsótoldon?*

- Nem Alsótoldon! A szülőfalunak ismert cserhádi kisközségéhez legközelebb eső pásztói kórház szülészeti osztályán. Tehát születési anyakönyv szerint pásztói vagyok, mégis Alsótoldot emlegetem és szeretem szülőfalumként. Noha szüleimmel 1950 után mindössze egy évig éltünk Alsótoldon, éppúgy odakötnék a legszorosabb kötelékek, gyökerek, mint ahogyan Szécsényhez odaláncol egész gyerekkorom.

- *Beszélgj erről a gyerekkorról!*

Szécsény számomra a gyönyörűséges mesevároska volt, majd maga az izgalmas-hősies magyar történelem lett az iskoláskorban. Édesapám, *Antal Károly* – noha foglalkozása szerint műszaki ember volt – amatőr helytörténészként, a Szécsényi Honismereti Híradó szerzőjeként egy különös-sajátos patotizmust példázott nekem.

Ha Dolányról keresett a levéltárban középkori adatokat, ha egy Koháry grófról írt, vagy Hayland emléktábláról értekezett, ha a régi nemzetségek bábáiról kutatott fel új, ismeretlen tényeket, adatokat, mindezekkel egyformán szuggesztív hatásokkal a hazai táj, a kisváros

szeretetére nevelt. Nem didaktikus céllal, direkt pedagógiai presszióval, de konkrét életpéldákkal és felejtethetlen érzelmekkel. A magyar nép élete, kultúrája, népművészete, a nógrádi palócvilág kézzelfogható tárgyiaságával volt mindennapos téma a családukban. Mire tizenkét esztendőm lettem, akkor már nem kellett nekem semmiféle külön magyarázat, tanítás arról, hogy mit jelent hűségnek lenni a szülőföldhöz, a népi kultúrához. Kamaszkoromra természetes lett, hogy a palóc népművészet nekem ugyanazt jelenti, mint a hollókői fafaragónak, vagy hímző asszonynak: gyönyörködést!

Magamra, magunkra ismerést.

Az enyém, a miénk ez a citerán megszólaló ősi dallam, vagy ez a finom-míves faragású pásztorivócsanak! Tehát a megismert, élő népi kultúra már önmagában is elég volt, hogy oka legyen az én nemzeti büszkeségemnek. S a világ legtermészetesebb dolga, hogy ez a kultúra értékes, és feltétlenül meg kell őriznünk: másokat is gyönyörködtessen! Ahogyan az élő fű, fa, virág, fodrozódó patakviz, ragyogó szitakötő, gyönyörű dombhajlat megmarad a maga eredetiségében, amíg világ a világ ...

– *Vagyis a művészé válás gyermekkori indíttatásait nálad a Szécsény környéki falvak élő népművészetében kell keresnünk?*

– Igen, de csak fele részben! Fele részben pedig egy úgynevezett 4-B-s puha ceruza környékén! Az iskolában, mikor *Argay tanár úr* nagy szeretettel megfogta a kezem, vagy *Kék-kői tanár úr* rajzceruzát adott a kezembe a családban már természetes otthonosság, birtokon belüliség tágult ki számomra.

Szécsény, Dolány, Hollókő, az Ipoly környék Hugyagtól Tarnócig: az én világom. S ezt a rajongásig megszeretett világot az a puhaceruza majd megörökíti, ha megtanulok rajzolni. Hát meg akartam tanulni. Az iskolai órákon túl hetente rendszeresen együtt rajzoltam olyan idős emberekkel, akik közül jónéhányan még a XIX. században születtek, és a velük való beszélgetés egy 8-10 éves gyerek számára hihetetlen nagy műveltségforrásnak kínálkozott. Mert az 1960 körüli Szécsény szellemi életében, iskolavilágában tündöklő műveltségű idős emberek éltek köztünk. *Bolla Károly! Sugár Gyuri* bácsi! Gyakori vendég volt körünkben *Králik András* ... S amikor én tanári feladatkijelölés szerint lerajzoltam egy virágzó orgonabokrot a bizonyos ceruzával, akkor páratlan lelkesültséggel, hittel törekedtem a sikerre. Sikerülnie kell! Szóval, a népművészet megrendítő közelsége mellett a sok rajzolás, stúdium-munka, tájfejtés öröme adta az indítást ahhoz, hogy megforduljon a fejemben, de jó is lenne, ha amit így szeretek, majd az lenne az életem munkája. S barátaimmal minden évben koratavasztól, késő őszig élveztük az Ipoly környék, az Észak-Cserhát felfedezését. Hol gyalog, hol biciklivel: irány Beczurfalva! Irány a hugyagi Ipoly-part! Ahogy a jég eltűnt az Ipolyról, hóvirágot, ibolyát leltünk a márciusi réten, rögtön kezdtük egymást: nem lehetne már megfürödni a folyóban?

– *Természetesen meg kellett fürödnötök; ahogyan más-más kamasz fiú csoportok megfürödtek a Tarnában, a Zagyvában, a Hernádban, a Sajóban, Tiszában ... Mozgalmas, gazdag, színes gyermekkort kaptál a sorstól. S ha álmaid között ott szerepelt már tizennégy évesen a művészpálya, akkor annak rendes útja módja szerint nem Szécsényben, Tarjánban, Gyarmaton kellett középiskolát választanod ...*

– Valóban így van. A hatvanas évek közepén még igencsak elit-gimnáziumként számon tartott budapesti képzőművészeti gimnáziumba jelentkeztem. A pesti intézmény mellett

akkoriban még csak két nagyvárosunkban, Szegeden és Pécsen volt képzőművészeti gimnázium, szakközépiskola. Ha akkoriban valakinek az igen sokszoros túljelentkezések tolongásából sikerült bekerülnie a pesti képzőművészeti gimnáziumba, akkor arról a korábbi iskola felnevelő tanárai, rajzoktatói, vezetői joggal mondhatták: lám, csakugyan tehetséges lehet ez a gyerek ... Hiszen felvették! Az én gyerekkori „vászonarisznyám” kincsei között ott volt 5-6 évi mozgalmas rajztanulás, a tájfestés öröme. Őszintén remélhettem, annyi szenvedélyes és tudatos munka után nem méltatlanul kerültem a pesti iskolába 1964-ben...

– *S a neves képzőművészeti gimnáziumból már egyenes út vezetett a főiskola, a tárgyaló iparművész pályája felé ...*

– Egyáltalán nem! A képzőművészeti gimnáziumban díszítő-festő szakágon tanultam. A táblakép-technika elsajátítása mellett, a grafikai eljárások megismerése mellett a falkép restaurációjára került a hangsúly a képzésben. Sgrafitto, secco, mozaik. Sokféle technikát megtanultunk, de a képzésben ezek között egyáltalán nem szerepelt a kerámia, mint fali díszítő elem. Ilyenről nem tanultunk semmit. S talán épp ebből a hiányból, ebből az igényből nőtt ki a nagy álmom, hogy nekem majd éppen ezt kell megtanulnom, ezt kell élethivatásul választanom. A képzőművészeti gimnáziumban *Benedek* és *Újvári Lajos* tanárok voltak nagy hatással rám. A grafika rejtelmibe *Gacs Gábor* és *Pásztor Gábor* vezetett be. Általuk lett szakmai alappá az a természetes világkitágulás, nagyfokú változás, mely Pesten és az Ipoly-vidék kisvárosa, Szécsény után szinte természetes volt.

Jó társaságba kerültem; versengve jártuk a múzeumokat, nagy gyűjteményeket. Régi építészeti csodákról, épületszobrokról és díszekről rajzok tömegét készítettük saját örömünkre. A főiskola előtt két évet a Néprajzi Múzeumban dolgoztam. Ez idő tájt, tizennyolc-húsz éves korom körül az intézményi és a jól irányított szakmatanulás mellett a pesti kiváló művészek mester-kurzusai mellett a legnagyobb hatással két idősebb nőgrádi volt jelen az életemben. Egy szobrászművész és egy zenetudós. Művészi ambícióim, ars poeticám alakulásában nekik igen nagy részük volt. Az egyik az akkor Benczúrfalván élő *Idős Szabó István* volt, a másik *Rajeczky Benjámín*, Pásztón.

– *Ezek a kapcsolataid egyáltalán nem közismertek, hiszen a Romhány, Alsótold előtti felnőtt világról alig-alig beszéltél eddig...*

– *Idős Szabó István szobrászművészt, Pista bácsit, már gyermekkorom óta jól ismertem. Édesapám vitt el hozzá néhányszor benczúrfalvi útjai során. Ámultan hallgattam a műteremben a cimbalom zengő hangjait, és mint ahogy a templom szentjeit nézi egy gyerek, úgy csodáltam a falak mentén körben sorjázó gyönyörű palóc menyecskeportrék tucatjait... Némelyiket ismerősnek is találtam, némelyikről kérdeztem is bátortalanul... Ez nem az az asszony, aki... Gyerekként megszerettem Pista bácsit, ő meg középiskolásként. Főiskolás koromban barátjául fogadott.*

Nézte, forgatta rajzaimat, hümmögött, tovább érdeklődött, aztán egyszer csak meg is kínált egy korty jóféle házi szilvapálinkával, jelezve, hogy már felnőttnek tekint, és örül, hogy fiatal művészként én olyan őszintén tiszteltem munkásságát, realizmusát, sajátos érzékenységét a folklórvilág iránt... Megtisztelő volt számomra, hogy amikor első munkáimat látta, sietett átölelni: „Kölcsonös már ez a tisztelet, fiam”... mondta kedvesen...

Ő figyelmeztetett: vigyázni kell a népi kultúra örökségével! Nem csak a szépség, ragyogás, csengés-bongás fontos itt, de a végtelen letisztult, nemes egyszerűség, amelynek divatos-ragályos utánzása, másolása igen veszélyes, őszintétlen hang is lehet a művészetben...

Igaza volt! Mint ahogyan igaza volt Rajeczky Benjámín pásztói zenetudósna is. Amikor 1992-ben a cisztercita zenetudós nevét vette fel a pásztói zeneiskola, emlékfalat készítettem az intézmény aulájába *Béni bácsira* emlékezve. Ekkor már több mint negyedszázada ismerem a munkásságát, mert amikor a főiskola előtt a budapesti Néprajzi Múzeumban dolgoztam, ott ismertem meg egy-egy népzenei lemezét, előadását, munkásságát. Az ő életműve „szugerálta”, mintázta nekem: nem virtuóz leleményesség, mindenáron való újítás tesz valakit európaivá, de a szelleme, realizmusa, a nemzeti kultúra örökségéhez való viszonya. Béni bácsi az európai gregorián és a magyar népzene szolgálatában a nagy tudós emberi szerénységével vált követhető mintává számomra. Nyitottnak lenni minden szép emberi törekvés iránt, megadni a tiszteletet a „másik-ember” számára. S mindezeket bizony nem lehet főiskolán megtanítani...

- *Úgy tudom, a főiskolán Zégács-tanítvány lettél?*

- Igen. Két-három éves múzeumi munka után 1971-ben lettem a szilikát-tanszék hallgatója, ahol az üveg, porcelán, kerámia ügyeit egyre inkább azzal az ambícióval tanították, hogy fali díszítményeket, muráliákat kell készíteni. Ehhez jó segítség, jó alap volt a néprajzi múzeumban végzett munkám, ahol az Ipoly-vidéken szerzett gyerekkori folklór-élményeim, ismereteim a XVIII-XIX. századi népi kerámia köréből egészíthettem ki.

Dr. Kresz Mária kutatásai, munkássága ezen a téren - éppúgy mint Rajeczky Benjámín a zenében - az európai folyamatokban elhelyezve tudták vizsgálni a népi kerámia múlt századait. Az sem volt mellékes, hogy tudományos gyűjteményben megismerhettem a pásztorművészet remekeit is. Nagy szerencsémre ilyen gyorsan szerzett élménybattyuval kerültem én Zégács György iparművész, tanszékvezető műhelyébe megtanulni a szakmát. De tanárain elsősorban *Csekovszky Árpád, Litkei József és Kovács Ferenc* voltak. Nem volt könnyű dolgom, mert a főiskolai évek csupa kétellyel, kérdéssel teltek el: az én érzelmeim, készségeim a grafika felé hajlottak, míg a képzésben evidencia volt a tárgyszerűség, anyagszerűség elsődlegessége. Mégis, én azt mondtam magamban: a kerámiában is a grafika-világa érdekel.

- *A diplomázás után egyenesen Romhányba kerültél?*

- Igen. Azt mondtam, pontosan Romhány való nekem. Egyrészt erre voltam felkészülve, erre vágytam, hogy a gyári műhelyben grafika-álmaimat a tűz, az égő máz, az anyagok torzulása, végső képalakulása során is kipróbáljam, és ezek esztétikai összességéből tudjak felelni saját kérdéseimre: hogy járható-e ez az út? Másrészt Romhány ideális műhelyként kínálkozott egy ambíciózus-friss diplomás művész számára azért is, mert ott egyértelműen kíváncsiak voltak, nyitottak és támogatók voltak minden útkereséssel kapcsolatban. A Romhányi Építési Kerámiagyár akkori vezetői nemcsak szavakban és kinyilatkoztatásokban mutattak fel modern menedzser szemléletet, de a gyakorlatban is.

A gyár vezetőinek fejlesztési elképzelései, a változó piaci igényekhez való gyors alkalmazkodás itt természetes keresletet teremtettek az új megoldásokra, az új ötletek sorjázására. S énnekem pontosan ilyen gyárra, ilyen légkörre volt szükségem. Így aztán nem túlzás azt állítani, hogy Romhány számomra egy speciális, jócskán meghosszabbított művészképző tagozat volt. Tíz év, melyben szabadon dolgozhattam, gondolkozhattam, kísérletezhettem.

Ha a falburkoló csempéken piacra dobtunk hét-nyolc féle új mintázatot, színvariációt a meglévő negyvenes kínálat gazdagítására, akkor senki se mondta, hogy most már elég a barna szín tónusai-
ból. Itt folyamatosan igényt tartottak a gyárban foglalkoztatott három tervezőművész fantáziájára,

alkotói leleményére. S az innsbrucki építőanyag kiállítások éppúgy visszaigazolták a kísérletünk eredményeit, mint a bolognai terepszemlék, bécsi vásárok, vagy a kanadai, angliai kiállítások.

Horváth Sándorral, Csemán Ilonával együtt 1979-ben SZOT-díjas lett az alkotó kollektíva. S Horváth Sándorban nemcsak a csempék, padlóburkoló lapok világában találtam segítő messterre, jó barátira, de a Grand Art, a „nagyművészet” világában is, meg a díszműkerámia stúdióvilágában is. A gyár ezidőtájt csatlakozott a Kecskeméti Kerámia Stúdió kísérleti műhelyéhez, és ez új kapcsolatokkal, új megoldásokkal gazdagította a romhányi alkotómunkát.

Akkor még aligha gondoltam volna, hogy Kecskemét két évtized múlva úgy válik majd második otthonomná, hogy alkotóművészként, tanárként is számítanak a munkámra...

– Kecskemétről, a stúdióról majd később beszéljünk. Hiszen a jelenről gondolkozunk, most arra keresünk választ, hogy húsz évvel ezelőtt a romhányi gyári alkotóműhely mi módon tehetette alkalmassá a pályakezdő fiatal keramikus művészt, Antal Andrást, hogy a hetvenes évek végétől 1998-ig jelentős köztéri munkákkal, reprezentatív igényű falburkolatokkal igazolja művészi törekvései komolyságát, rangját?

Romhányban csempetervezéssel, értelmes termék propagandával foglalkozni egyet jelentett a sokoldalúsággal, a nagy művészi feladatokra való készüléssel.

De 1979-ben és 1981-ben részt vehettem az Európa-hírű Siklósi Kerámia Szimpózium munkájában, és a nyolcvanas évek elején háromszor is elnyertem a Kecskeméti Nemzetközi Kerámia Stúdió ösztöndíját. Szóval, volt módom munka közben tanulni, tapasztalni, a szakma legjobbjaival, legújabb eszmei áramlataival találkozni. 1979-ben a pásztói „fogadóterem” falburkolata volt az első jelentősebb nagy munkám, majd készülhettem az igazán monumentális feladatokra. A debreceni nagyerdei új gyógyfürdő medencecsarnokában, pihenőtereiben mintegy 200 m²-nyi dekoratív festett díszkerámiával tehettem le a névjegyemet, jellemzően növényi ornamentika, gyögynövény kompozíciók variálásával.

Salgótarjánban pedig az új városháza első emeleti fogadóterméhez kötődő kerámia muráliák jelentették az új erőpróbát 1987/88-ban...

– A pályázati kiírás szerint az új városi tanács tanácstermi folyosója ívelt kerámiafalának nemcsak díszítő jellegűnek kellett lennie, de olyan műalkotásnak, amely szervesen illeszkedik a belső térhez, és koncepciójában, színhatásában is kifejezi valahogy egy új város épülésének hangulatát...

– Valóban valami ilyesmi volt a pályázati kiírás lényege. Úgy gondoltam, ha kis préselt kerámia elemekből ott okosan építkezem, komponálok, akkor az önmagában is ráutal majd a városépítés hangulatára, modernizációs hangvételére. Semmiképp se akartam konkrét város-történeti motívumokkal, direkt hatásokkal terhelni a 2,7 m x 7 méteres kerámia kompozíciót.

– De alighanem meghatározó lett a régi grafikusai ambíció; az egész, fugákból építkező kerámia grafikai hatása ilyesmire utal...

– Sokadrendű itt most a grafikusai ambíciók háttere. Egyrészt műalkotást kellett teremtenem a kerámia fal nyelvi lehetőségei közt, a relief, a mázas samott kifejező eszközei között. Homogén felületet alkot a kompozíció, mégis hármasság tagolódású. A felső rész akarva-akaratlan a táji, természeti környezet inspirációját hordozza, a középső rész, a maga belecsúszó formáival mégiscsak a születő várost jelképezi, míg a kompozíció alsó része, a fémvilág, a feketeszénre emlékező színvilág, valamiféle egyetemesség, tektónikus jelleg felé mutatna, amikor rétegzettséget jelez...

– *Úgy tudom, a város lakossága is, a szakma is szeretettel fogadta ezt a nagy munkát jó tíz évvel ezelőtt. De a pásztói zeneiskola Rajeczki emlékfala mellett, egy Alsótoldon elhelyezett domborműves kerámia emléktábla mellett nem igen volt lehetőség nagyobb munkába fogni... már, ami a muráliákat illeti... Ezért most talán Kecskemét éppen valamiféle hiányt pótol az életedben?*

– Szögezzük le: az 1984-1998 között eltelt alsótoldi másfél évtized munkásságából én nemcsak az építőművészettel összefüggő munkáimat tartom fontosnak. Azokat a kerámia-plasztikákat is, amelyeket kísérleti művekként egy-egy szimpózium után Siklóson, Szabadkán vagy Munkácsón ott hagytam. S azokat a tálsorozatokot is, melyek a romhányi gyártól való szakmai eltávolodás után leginkább az iparhoz, a műtárgykereskedelemhez kötnek. A díszítőkerámia, amely a galériákban éppúgy otthon van, mint a vásári ponyvák alatt a sátorban, az most – minden gondjával, örömeivel – a grafikus-rajzos ambícióim s az ipari anyag „összehozásának” hosszú folyamata. Igen. Tudomásul kell venni, hogy ebben a körben Európában és itthon is különböző művészi színvonalú kereskedelmi vállalkozásról is szó van. A cserhádi, alsótoldi tájélményeim ma is éppúgy inspirálnak, mint a gyerekkorból építkező Ipoly-vidéki emlékeim is. A szülőföldem, az itt élő emberek sajátos világa, különös mentalitása három évtizede egyfolytában elementáris nagy hatással van rám. S ma is rendszeresen megfordulok Rimócon, Hollókön, Varsányban vagy Cserhátszentivánban, Kutasón – ha éppen egyúttal a kecskeméti kerámia stúdióban dolgozom és tanítok is. Vagyis mostanában bizony kettős életet kell élnem: megvan, működik az alsótoldi műterem is, de hónapok óta kenyerem javát immár Kecskeméten keresem.

Úgy vagyok vele, mint nyolcvan vagy százhatvan esztendeje a nógrádi szegényember, akinek ezen a hegyes-dombos palóc vidéken se elég termőföld, se elég munka, megélhetés nem jutott, így hát vonultak le sereggestül a szorgoskezü parasztemberek az Alföldre idénymunkát keresni, kenyérnek valót hazahozni... Most én magam is az Alföldön, Kecskeméten keresem a kenyerem. Lehet, hogy éveken át rákényszerülök Kecskemét kenyéradó megbízásaira... De mindettől én még nógrádi vagyok. S ha egy tálsorozatom éppen *Madársors* címmel vagy *Tájtörténet* címmel jelenik meg egy galéria falán, biztosra vehető: a nógrádi, cserhádi erdők csendjébe zuhanó madarokról van szó, s a palóc kistáj, az Ipoly, a Cserhát vidék üzenete minden rajzom. A tájat, a környezetet védve, megmentve őrizzük meg régi kultúránkat, emberségünket... Mert az ezredforduló körül a világnak, Európának igen nagy szüksége volna rá, hogy az értelmiség, az alkotóművész komolyan figyelmeztessen: ne tovább a pusztítással, ne tovább az antihumánus hatalom-gyakorlással. Most, mikor még éppenhogycsak végetért a koszovói öldöklés, én arra emlékeztetek, hogy a jugoszláviai nagy háború romjai, sírgödrei sincsenek még nagyon távol a térben, az időben. Én átéltem ott a szerb, horvát, bosnyák művészbarátaim között annak a háborúnak minden iszonyatos fenyegetését. Megértettem, hogy a nemzeti érzelmekkel, öröklött-rossz történelmi sablonokkal visszaélve anakronisztikus politikai hatalmasságok nyugodtan manipulálhatnak, gyilkolhatnak, ha a művész, a gondolkodó ember csak hallgat. Akkoriban én a nem-hallgatás, a véleménynyilvánítás érdekében rendszeresen átjártam a Vajdaságba, Szabadkára. Embargó ide, embargó oda, én a kis autómon vittem az égető kemencét, az anyagot, a festéket az ottani művésztelepre, hogy együtt dolgozzak azokkal az emberekkel ott, akik igazán megszenvedték az iszonyat éveit az egykori Jugoszláviában. Szabadka meg a nógrádi Alsótold műterme nekem akkor együtt volt vallomáskényszer: egy percig sem szabadna eltérni az embertelenséget, az ember által teremtett értékek pusztítását...

– *Ez akár végszó is lehetne. Köszönöm a beszélgetést.*